

ELEKTRONIČKA GRAĐA: ŠTO JE VRIJEDNO SAČUVATI I KAKVA JE NJEZINA ULOGA U KNJIŽNIČNIM ZBIRKAMA?

ELECTRONIC RESOURCES: WHICH ARE WORTH PRESERVING AND WHAT IS THEIR ROLE IN LIBRARY COLLECTIONS

Michael Gorman
California State University, Fresno
michael_gorman@csufresno.edu

UDK / UDC 025.17:004
001.103.2
Preuzeti rad / Reprinted paper
Primljeno / Received: 26. 5. 2002.

Sažetak

Autor lapidarno markira osnovne razlike u nastanku, praćenju i čuvanju tiskanih (papirnatih) i mrežnih (digitalnih) publikacijâ a koje su bitne za izvođenje temeljne uloge knjižnica – prenošenje pismene baštine. U radu se, stoga, upozorava na potrebu sustavnog istraživanja mrežnog *nakladničkog* prostora i vrstâ mrežnih publikacija kako bi se moglo pristupiti smisljenoj dogradnji koncepta univerzalnoga bibliografskog nadzora i na mrežnu građu. Autor predlaže da se za potrebe odabira vrijedne građe, u početku, primijeni taksonomija za koju je ponudio inicijalne varijable (komercijalnost dokumenta, inačica tiskanog, vrsta *nakladnika*, statičnost ili dinamičnost publikacija). Na temelju primijenjenih varijabli mrežne dokumente smješta u pojednostavljeni hipotetički koordinatni sustav unutar kojeg visokorangirane nekomercijalne, statične ili kumulativne publikacije vrijedi čuvati. Svoj *pledoaje* za bibliografsko istraživanje weba smatra inicijalnim.

Cljučne riječi: elektronička građa, mrežna građa, katalogiziranje mrežne građe, taksonomija mrežne građe, kriteriji odabira mrežne građe, popisi mrežnih mjesta, bibliografski nadzor mrežne građe, metapodaci

Summary

The author gives a brief report on the basic differences in the creation, acquisition and preservation of printed (paper) and online (digital) publications which are important for outlining the basic role of libraries, i.e. the onward transmission of the human record. The paper therefore stresses the need for a systematic exploration of the online publishing space and the types of online publications in order to start a meaningful upgrading of the universal bibliographic control concept applicable to online resources. The author suggests that for the needs of selecting valuable resources at an early stage a taxonomy for which he has offered the initial variables should be applied, the variables including the following: popular aspects of the document, surrogate of the printed document, type of publisher, static or dynamic character of the publication. Based on the application of the above-

mentioned variables, the author places the online documents within a simplified hypothetical co-ordinate system within which the highest position is taken by the non-commercial, static or cumulative publications which should be preserved. According to the author, this article is an initial step towards a more thorough bibliographic research of the web.

Keywords: electronic resources, online resources, cataloguing of online resources, taxonomy of online resources, criteria for the selection of online resources, lists of online sites, bibliographic control of online resources, metadata

Knjižnice diljem svijeta troše znatne svote novca za nabavu i pružanje pristupa raznovrsnoj elektroničkoj građi. Iste te knjižnice, k tome, zapošljavaju ljude koji savjetuju i podučavaju knjižnične korisnike kako se služiti elektroničkom građom. Svidjelo se to nama ili ne, ti su izdaci u novcu, vremenu i trudu na štetu tradicionalnijih knjižničnih usluga i zbirki. Uzmimo samo za primjer godišnju pretplatu na skupu elektroničku građu koja bi inače bila potrošena za pretplatu na tiskane časopise. Razlika je u tome što se prva pretplata troši na *prolaznu* građu. Dajući, naime, knjižničnim korisnicima pristup trenutnoj inačici elektroničke građe, ta pretplata ne jamči pristup starim inačicama ili sigurnost pristupa arhivskim datotekama u budućnosti. Ako pak knjižnica kupuje tiskani časopis, činom kupnje zajamčen je *beskonačan* pristup svim nabavljenim sveščićima. Čak ako časopis prestane izlaziti ili nakladnik propadne, svi će sveščići časopisa opstati i biti dostupni u zaštićenom uvezu ili u mikroobliku onoliko vremena koliko to odluči knjižnica. Ako pak propadnu nakladnici elektroničke građe, sadržaj bi njihovih elektroničkih publikacija mogao biti zauvijek izgubljen.

U svijetu tiskanih publikacija zaštita knjižnične građe predstavlja uglavnom pasivnu i rutinsku aktivnost. Ako želimo sačuvati elektroničku građu, knjižnice će morati preuzeti mnogo agresivniju i aktivniju ulogu. Svakako, želimo li opravdati rastuće svote novca i ljudskog rada koje izdvajamo za elektroničke dokumente i mrežna mjesta, moramo osigurati da novac i vrijeme ne budu potrošeni na kratkotrajno i trenutno zadovoljstvo.

Za mene nema sumnje da su zaštita i daljnje prenošenje baštine glavni zadatak s kojim su knjižnice danas suočene. Tu su zadaću, uglavnom prešutno, prihvatile mnoge generacije knjižničara i arhivista. Činjenica je da smo jedino mi knjižničari i arhivisti odgovorni za nešto što sad svi smatraju zajamčenim – a to je: da će svaki budući naraštaj biti bogatiji znanjem od svoga prethodnika. Ta kumulacija baštine moguća je stoga što je korisno znanje zabilježeno i sačuvano te može biti temeljem za stvaranje novog znanja koje su, redom, knjižničari i arhivisti sačuvali i učinili dostupnim.

Taj ciklus može izgledati skoro kao opće mjesto, ali potrebno je prisjetiti se da se *Doba tiska* može prikazati izuzetkom u ljudskoj povijesti predstavljajući nekoliko oskudnih stoljeća u kojima je tek nekolicina tekstova i slika izgubljeno i u kojima smo koristili općepoznatu tehnologiju (tisak na papiru) kako bi budućim naraštajima osigurali prijenos znanja. Tako nije bilo u *Doba rukopisa* koje je prethodilo *Dobu tiska* i ne bi trebalo biti u *Digitalno doba* ako mi kao *nadzornici* baštine ne poduzmemo odgovarajuće korake.

Što smo učinili da osiguramo čuvanje te baštine u *Dobu tiska* i koje pouke možemo izvući iz tog iskustva? Ponajprije, temelj je činila stabilna tehnologija

upotrijebljena unutar moćnog ekonomskog modela. Tiskali smo tekstove i slike na papiru, umnažali svaki dokument u mnogo primjeraka i široko ga raspačavali diljem svijeta. Proces se odvijao na razumnim željama autora, nakladnika i knjižara koji su za svoj trud nagrađivani. K tomu smo u posljednjim desetljećima razvili, iako još neusavršen, sustav globalnoga bibliografskog nadzora kako bi zapisi o kulturnoj baštini bili ne samo očuvani nego i pretraživi i globalno dostupni. To je bilo vrijeme ustaljenosti, autentičnosti i stabilnosti – vrijeme u kojem su zaštita i bibliografski nadzor bile dvije strane istog novčića. Sada, u razmatranju digitalnih dokumenata i drugih vrsta elektroničke građe, obje sastavnice – i zaštita i katalogizacija, postaju upitne i o svakoj se razmišlja kao da je potpuno neovisna jedna o drugoj.

Kad je riječ o zaštiti, prvi problem uvjetuje činjenica da smo se u *Doba tiska* u našoj odluci o tome što je vrijedno čuvanja, a što nije, oslanjali na nakladnike, no u *digitalnoj areni* ni u kojem slučaju nije tako.

Kod uglednog nakladnika jednom objavljena knjiga ili neki drugi dokument smatrani su, *ipso facto*, vrijedni čuvanja, dok *elektronička publikacija* više ne podrazumijeva uredničku prosudbu ili imprimatur. Sređeni svijet stvaranja, uređivanja, objavljivanja, odabira i zaštite knjiga u opasnosti je da bude zamijenjen elektroničkom inačicom nepregledna globalnoga gradskog trga na kojem milijuni ljudi viču iz sveg glasa. Kako pronaći smisao u toj kakofoniji, prepoznati vrijedne glasove i sačuvati njihovu produkciju za buduće naraštaje?

Vjerujem da odgovor leži u inovativnom i upornom istraživanju, a osobito nam treba pregled i taksonomska analiza weba i interneta. U raspravama o zaštiti i katalogiziranju nabacujemo se ogromnim neljudskim brojevima elektroničkih dokumenata i mrežnih mjesta koji više obeshrabruju nego što potiču mišljenje i diskusiju. Što se može učiniti kad smo suočeni s viješću da postoje bilijuni mrežnih mjesta ili da popularna mrežna mjesta tjedno registriraju milijune *posjeta*. S takvom se *informacijom* ne može ništa započeti jer, budimo iskreni, obično je njezina namjena da fascinira, a ne informira, te da osnaži ideju o neizbježnosti dominacije elektroničkog komuniciranja.

K tomu, fraze poput *katalogiziranje weba* koriste se u obliku pogrešna egalitarizma koji predlaže da su svi elektronički dokumenti i druge vrste elektroničke građe jednaki.

Rezultat divovskih brojeva i semantičke magle vrsta je očaja koji poručuje da nikada nećemo biti sposobni sačuvati značajniju količinu proizvoda *Digitalnog doba* niti tu količinu staviti pod bilo koji oblik prepoznatljiva bibliografskog nadzora. Predlažem da se suprotstavimo tom elektroničkom trijumfalizmu tako da se oslonimo na ozbiljan pregled i taksonomiju weba i mreže kojoj je cilj identificirati i izdvojiti one dokumente i drugu građu vrijednu katalogiziranja i čuvanja. U stvaranju takve taksonomije predložio bih da razmotrimo sljedeće varijable:

- je li građa komercijalna (tj. je li njezina glavna namjena prodati proizvod ili uslugu),
- je li izvedena iz tiskanog, arhivskog ili nekoga drugog opipljivog dokumenta,
- koja je priroda tijela koje objavljuje građu (npr., akademska ustanova, obrazovno društvo, znanstveno ili tehnološko tijelo, pojedinac, komercijalni izdavač itd.), i
- jesu li dokument ili građa statični, kumulativni ili stalno mijenjajući.

Ima, naravno i drugih varijabli, ali one trebaju biti predmet istraživanja. Možemo započeti s varijablama koje predlažem i dodavati druge kad nas na to upozore otkrića našeg istraživanja.

Skloni smo stajalištu da je sva elektronička građa iste vrste. Mislim da je to velika zablude. Osobito bismo trebali obratiti pozornost na dva kriterija. Prvi je razlikovanje elektroničkih dokumenata i zbirki dokumenata s jedne strane i mrežnih mjesta s druge strane. Drugi kriterij razmjerna je promjenjivost građe. Skloni smo, također, misliti kako je najvažnije razlikovanje između elektroničkih i ne-elektroničkih dokumenata. Vjerujem da, kad je riječ o čuvanju i katalogiziranju elektroničkih dokumenata, trebamo učiniti druge distinkcije. Mnogi su takvi dokumenti i mrežna mjesta popratni proizvodi tiska i ostalih izdavačkih industrija i imaju stoga mnogo zajedničkog s knjigama, časopisima, glazbenim kompaktnim diskovima i filmovima. Osim toga, mnoga su mrežna mjesta digitalizirani arhivi koji su kompletni (tj. statični) ili kumulativni – što znači da se mijenjaju dodavanjem, ali ne i brisanjem. Takva su mrežna mjesta analogna *tradicionalnoj* građi. Statična (tj. kompletna) jedinica elektroničke građe za naše je potrebe isto što i knjiga. Kumulativna elektronička građa isto je što i serijska publikacija (kako je uostalom u novom AACR-u 2 definirana *integrirajuća građa*). S druge strane, za mrežna mjesta čiji se sadržaj stalno mijenja nema prikladna usporednog oblika u svijetu tiskanog nakladništva. Ona su sličnija neobičnim strukturama koje možete vidjeti po pariškim ulicama – stupovima uzdignutima kako bi po njima lijepili plakate. Plakati se mijenjaju i bivaju prekriveni novijima, skidaju ih ili oštećuju grafitima te se njihov sadržaj i vizualni dojam razlikuje od tjedna do tjedna. Trajna su jedino mjesta prezentiranja sadržaja. Budući da je sadržaj mrežnih mjesta tako nestalan i promjenjiva oblika i budući da za razliku od pariških stupova mrežna mjesta mogu nestati preko noći, teško ih je i gotovo nemoguće sačuvati i podvesti pod bibliografski nadzor. Nameće mi se jedno heretičko pitanje: pa što onda? Je li sadržaj takvih mrežnih mjesta od ikakve trajne vrijednosti? Izvjesno je da autori takvih sadržaja malo vrednuju svoje uratke budući da ih sami ne pokušavaju sačuvati. Izrada popisa mrežnih mjesta koji bi dao uvid u predmetna područja, njihove autore i dugotrajnost mrežnih mjesta vrlo se razlikuje od katalogiziranja i čuvanja sadržaja na koji smo navikli, ali to bi moglo biti sve što možemo postići. Nadalje, to bi moglo biti i sve što takav promjenjiv sadržaj zaslužuje. Ovo predlažem samo kao hipotezu i ostavljam istraživačima da nam pokažu je li ta hipoteza točna ili možda na tim promjenjivim i nestajućim mrežnim odredištima ima dijelova ljudskog zapisa koje bismo trebali pokušati čuvati i, još praktičnije, koje bismo mogli sačuvati.

Zamislimo koordinate u kojima je *sjever* vertikalne osi označen *nekomercijalno*, a *jug komercijalno*. *Zapad* horizontalne osi označimo kao *statično*, sredinu osi *kumulativno*, a *istok stalno mijenjajuće* tj. *nestalno*. Jedan način pristupa našem središnjem pitanju bio bi da razvrstamo svu građu prema razdiobi koja proizlazi iz ovih kriterija. Kao radnu hipotezu uzet ćemo da je vrednija ona građa koja pripada *sjeverozapadnom kvadrantu* – tj. građa koju smo definirali kao nekomercijalnu i mrežne stranice koje su statične ili kumulativne. Tomu nasuprot, ona građa koja se nalazi u *jugoistočnom kvadrantu*, tj. ona koja je komercijalna i sklona mijenjanju vjerojatno je najmanje vrijedna.

Uspostava i održavanje bibliografskog nadzora weba

Upravo sam govorio o prožimanju čuvanja i katalogiziranja. Predložio sam i istraživanje koje bi imalo za cilj rješavanje mnogih pitanja okupljenih oko definicije one elektroničke građe koja treba biti sačuvana i stoga katalogizirana. Zatim, trebamo uspostaviti i održati strukturu bibliografskog nadzora koja će osigurati čuvanje zapisa koje izrađujemo kao i dokumenata i druge građe koje oni predstavljaju. Polazište bi trebala biti sjajna zamisao Univerzalnog bibliografskog nadzora, prvi put predloženog prije više od četvrt stoljeća, u kojem pojedinačne knjižnice, regije i zemlje surađuju kako bi bez ponavljanja istog posla izrađivale i dijelile bibliografske zapise.

Zatim, tu je i pitanje katalogiziranja i metapodataka. Moje je stajalište o metapodacima da je riječ o neuspjelom pokušaju pronalaska svojevrsnog Trećeg puta između divljine mrežnih pretraživača, pretraživanja slobodnog teksta i sjajne arhitekture bibliografskog nadzora kojeg knjižničari razvijaju posljednjih 150 godina. Mislim da su metapodaci proizvod ljudi koji ne poznaju katalogizaciju ili onih koji ne drže do katalogizacije. Oni predstavljaju bibliografske alkemičare u potrazi za kamenom mudraca koji će nam omogućiti učinkovito katalogiziranje bez troškova i učinkovit pristup bez kontroliranih rječnika. To je nemoguće i bolje je što prije odbaciti takvu zamisao. Umjesto neplodnih diskusija i neuspješnih shema metapodataka, trebamo istraživanje i neosporne činjenice – ukratko, trebamo nacionalne i međunarodne dogovore temeljene na iskustvu i realnosti.

Te bi rasprave trebale biti namijenjene razvoju međunarodno dogovorenog skupa podataka, skupu dogovora o međunarodnim bazama podataka kontroliranih rječnika, sučeljima za komunikaciju između umjetnih jezika klasifikacije i *prirodnih jezika* predmetnih odrednica te razvijenom međunarodnom formatu MARC. Trebamo kombinaciju istraživanja o formatima za okvire zapisa, formatima za sadržaj, međunarodnim strukturama za razmjenu, upravljačkim bazama podataka i, povrh svega, pojasniti razlike među raznovrsnim elementima arhitekture međunarodnoga bibliografskog nadzora. Kao što dobro istraživanje može dovesti do međunarodnog Velikog plana zaštite, ono može dovesti i do komplementarnog Velikog plana za bibliografski nadzor svih dokumenata, neovisno o njihovom formatu.

Ovo su zanimljiva vremena i moramo se potruditi kako bismo odgovorili na njihove izazove – posebice u osiguranju naše povijesne uloge u očuvanju, katalogiziranju i prenošenju zapisane baštine.

*(S engleskog preveo Tomislav Murati,
stručna redakcija prijevoda Mirna Willer.)*

Napomena

Uz dopuštenje autora i glavnog urednika Maura Guerrinija, članak je preuzet iz: Le risorse elettroniche : definizione, selezione e catalogazione : atti del convegno internazionale, Roma, 26-28 novembre 2001 / a cura di Mauro Guerrini con la collaborazione di Stefano Gambari e Lucia Sardo = Electronic resources : definition, selection and cataloguing : proceedings of the international conference, Rome, November 26-28, 2001 / edited by Mauro Guerrini with the collaboration of Stefano Gambari and Lucia Sardo. Milano : Editrice Bibliografica, 2002. (Bibliografia e biblioteconomia)

Članak je dostupan i na adresi: http://w3.uniroma1.it/ssab/er/relazioni/gorman_eng.pdf